

انسان در فلسفه ابن سینا

دکتر فهیمه شریعتی
عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد

سرشناسه:	شریعتی، فهیمه، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور:	انسان در فلسفه ابن سینا / فهیمه شریعتی.
مشخصات نشر:	مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری:	۱۴۸ ص. نمودار.
فروست:	انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد؛ شماره ۶۹۷.
شابک:	
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا.
یادداشت:	واژه نامه.
موضوع:	ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰ - ۴۲۸ ق. -- دیدگاه درباره انسان شناسی
موضوع:	Avicenna -- Views on anthropology
موضوع:	ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰ - ۴۲۸ ق. -- دیدگاه درباره نفس
موضوع:	Avicenna -- Views on spirit
موضوع:	انسان شناسی فلسفی
موضوع:	Philosophical anthropology
شناسه افزوده:	دانشگاه فردوسی مشهد.
شناسه افزوده:	Ferdowsi University of Mashhad
رده بندی کنگره:	۱۳۹۷ الف ۸ / ش ۴ / BD۴۵۰
رده بندی دیویی:	۱۲۸
شماره کتابشناسی ملی:	۵۴۵۱۷۹۷

ISBN: 978-964-386-372-2

انسان در فلسفه ابن سینا

پدیدآورنده: دکتر فهیمه شریعتی
ویراستار علمی: دکتر سیدحسین سیدموسوی
مشخصات: وزیری، ۲۵۰ نسخه، چاپ اول، زمستان ۱۳۹۷
چاپ و صحافی: چاپخانه دانشگاه فردوسی مشهد
بها: ۱۳۰/۰۰۰ ریال
حق چاپ برای انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد محفوظ است.

مراکز پخش:

فروشگاه و نمایشگاه کتاب پردیس: مشهد، میدان آزادی، دانشگاه فردوسی مشهد، سازمان مرکزی،
جنب سلف یاس تلفن: ۳۸۸۳۳۷۲۷ (۰۵۱)
مؤسسه کتابیران: تهران، خیابان کارگر جنوبی، خیابان لبافی نژاد، بین خیابان فروردین و اردیبهشت،
شماره ۲۳۸ تلفن: ۶۶۴۹۴۴۰۹-۶۶۴۸۴۷۱۵ (۰۲۱)
مؤسسه دانشیران: تهران، خیابان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت) نبش خیابان نظری،
شماره ۱۴۲ تلفکس: ۶۶۴۰۰۲۲۰-۶۶۴۰۰۱۴۴ (۰۲۱)

<http://press.um.ac.ir>

Email: press@um.ac.ir

فهرست مطالب

9	مقدمه
11	فصل 1. مبانی ابن سینا در نگرش به انسان
11	اهمیت و ضرورت انسان‌شناسی
12	مهم‌ترین مبانی تأثیرگذار بر نگرش ابن سینا به انسان
12	وجودشناسی
12	جهان‌شناسی
13	ترتیب صدور و آفرینش
15	فرشته‌شناسی
15	معرفت‌شناسی
16	غایت و هدف در نظام احسن
18	چکیده فصل
19	فصل 2. نفس و انواع آن
19	تعریف اصطلاحی نفس
20	ضرورت وجود نفس (اثبات وجود نفس)
21	نفس گیاهان
21	قوای نفس گیاهی
21	نفس حیوانات
21	قوای نفس حیوانات
22	الف. قوای ادراکی
23	ب. قوای تحریکی حیوان
24	نفس انسان
24	نفس فلکی
26	چکیده فصل

27.....	فصل 3. نفس انسان و بررسی قوای آن
27.....	نفس ناطقه انسانی
30.....	برهان اثبات وجود نفس در انسان
32.....	پیدایش و تکوین نفس انسان
34.....	اثبات تجرد نفس ناطقه
35.....	چکیده فصل
37.....	فصل 4. قوای اختصاصی نفس انسانی
37.....	اقسام قوای نفس انسان
40.....	1- عقل نظری
40.....	1-1 مراتب عقل نظری
40.....	الف. عقل هیولانی
41.....	ب. عقل بالملکه
41.....	ج. عقل بالفعل
41.....	د. عقل بالمستفاد
42.....	2- عقل عملی
43.....	3- عقل قدسی
44.....	ترتیب قوای سه گانه موجود در نفس انسان
45.....	هرم قوای انسان
46.....	تجرد (غیرمادی بودن) قوای نفس
47.....	ربط انسان به عقل فعال
48.....	قوای انسان در آئینه آیات قرآن
48.....	مراتب عقل نظری (استفاده از تمثیل و انطباق آیه قرآن به مراتب عقل نظری)
49.....	استفاده از آیات در تبیین قوای دیگر نفس
52.....	معرفی قوای نفس و کارایی آن با تمثیل ابدال و سلامان
54.....	چکیده فصل
57.....	فصل 5. افعال منتسب به انسان
57.....	حکمت عملی و نظری
59.....	اخلاق
63.....	اراده انسان
65.....	تفاوت اراده انسان با اراده خدا

65.....	هدف‌داری و غایت‌مندی انسان.....
66.....	پیشگویی، اطلاع از غیب.....
68.....	کرامات و معجزات.....
70.....	سحر.....
72.....	فکر و اندیشه.....
73.....	یادگیری یا از طریق حدس و یا از طریق فکر رخ می‌دهد.....
74.....	تهذیب و تزکیه.....
76.....	تعلیم و تعلم.....
78.....	صنعت و حرفه.....
79.....	باور و یقین.....
80.....	رؤیا و تأویل.....
82.....	چکیده فصل.....
83.....	فصل 6. ارتباط نفس و بدن.....
83.....	مغایرت نفس و بدن.....
86.....	مزاج.....
88.....	تفاوت مزاج با نفس.....
88.....	روح (روح بخاری).....
91.....	رابطه مزاج، روح و نفس.....
94.....	مغز.....
94.....	لذت و درد.....
98.....	احساسات و عواطف.....
100.....	چکیده فصل.....
103.....	فصل 7. ارتباط نفس با خداوند تعالی.....
103.....	عشق.....
106.....	وحی.....
108.....	نماز.....
109.....	ذکرها و وردها.....
110.....	دعا و زیارت.....
112.....	چکیده فصل.....

115.....	فصل 8. رابطه نفوس انسانی با یکدیگر
115.....	خانواده
116.....	اصول برخورد مدیر خانواده (مرد) با همسر
116.....	اصول برخورد با فرزندان
117.....	پرورش کودک
119.....	تفاوت چهره فرزندان آدم
120.....	جامعه انسانی
124.....	چکیده فصل
127.....	فصل 9. مراتب نفس و بقای آن
127.....	مراتب نفوس انسانی
132.....	انسان کامل
133.....	معاد و کیفیت بقای نفوس
136.....	عالم مثال
138.....	چکیده فصل
141.....	خاتمه
141.....	وصیت نامه ابن سینا
143.....	کتابنامه
146.....	نمایه

مقدمه

زمانی که رساله دکتری خود را در موضوع ذهن می‌نگاشتم و به دنبال آثار ابن‌سینا در همه موضوعات بودم، مطالب گران‌بهایی را درباره انسان و امور مربوط به او می‌خواندم که در لابه‌لای آثار ابن‌سینا همچون مرواریدی در صدف پنهان بود. بارها از اینکه این معارف از ذهن و زبان یک فیلسوف عقل‌گرا تراویده است، شگفت‌زده و حیران می‌ماندم و بسیار تأسف می‌خوردم که چرا این مطالب در اختیار همه خوانندگان و دانشجویان از طیف‌های گوناگون قرار نمی‌گیرد. جای خالی کتابی که دربردارنده معارف انسان‌شناسی ابن‌سینا باشد، به شدت احساس می‌شد. بارها و بارها در کلاس‌های درس به دانشجویانی برخورد می‌کردم که از شنیدن آرای فلسفی و غیرفلسفی در خصوص انسان از زبان یک فیلسوف و نابغه علمی همچون ابن‌سینا مشعوف می‌شدند و با تشنگی بسیار به دنبال کتابی بودند که آن‌ها را با دیدگاه‌های این فیلسوف در باب انسان و رابطه او با حق تعالی و امور مربوط به وجود انسانی‌اش آشنا کند، اما همیشه پاسخی جز این نمی‌شنیدند که این مطالب تنها در لابه‌لای آثار تخصصی ابن‌سینا یافت می‌شود و این دانشجویان به راحتی نمی‌توانند به آن آثار دست یابند. این‌ها انگیزه‌ای در من ایجاد کرد تا علی‌رغم نداشتن فرصت کافی و وجود ضرورت‌های دیگر در زندگی، به نوشتن مجموعه‌ای پردازم که بتواند تا حدودی نقص دسترسی کافی به آرای انسانی ابن‌سینا را برطرف کند و تشنگی دانش‌پژوهان و طالبان علم و مشتاق فلسفه و نوع تفکر فلسفی را تا حدی برطرف نماید. با امید اینکه تلاش اینجانب مورد استفاده خوانندگان قرار گیرد. در این کتاب سعی شده است به مسائل مربوط به نفس تا آنجایی پرداخته شود که مطالعه و فهم آن مستلزم داشتن تخصص فلسفی نباشد؛ درعین حال، منعکس‌کننده شفاف آرای شیخ‌الرئیس در این موضوع باشد.

در آثار وی بعد از مباحث مستقیم درباره نفس در عناوین فرعی، مطالب پراکنده بسیاری درباره انسان، حالات، خصایص و افعال او آمده است. در مقام معرفی فصول باید گفت در این کتاب ابتدا مبانی انسان‌شناسی ابن‌سینا بررسی شده است؛ سپس کلیاتی از نفس‌شناسی از جمله تعریف نفس، انواع نفوس و انواع قوای نفسانی موجود در عالم اعم از نفوس زمینی و آسمانی بیان شده است. فصل سوم به نفس ناطقه اختصاص دارد که درواقع اساس مسائل انسان‌شناسی است. در فصل چهارم قوای اختصاصی نفس ناطقه

شامل عقل نظری و عملی، عقل قدسی، ترتیب قوای موجود در نفس انسان و ارتباط آن‌ها با عقل فعال بیان شده است. ابن سینا در لابه‌لای آثار خود و گاه در رسائل جداگانه‌ای، از آیات قرآن و تفسیر آن در تبیین مسائل انسان‌شناسی استفاده کرده است. همچنین استفاده از تمثیل و داستان در بیان مغز مطالب، نمود بارزی در منظومه معرفتی او دارد که در خلال فصل چهارم، این مطالب که به‌رغم ظاهر غیرفلسفی دربردارنده عمیق‌ترین مباحث فلسفی است، بیان شده است. در فصل پنجم افعال خاص منتسب به انسان و ماهیت و حقیقت آن‌ها تبیین گردیده است. توانایی‌های خاص انسانی اعم از اندیشه، صنعت و حرفه، کرامت و معجزه، حکمت نظری و عملی در این فصل ارائه شده است. رابطه نفس با روح بخاری و بدن در فصل ششم و ارتباط نفس ناطقه انسان با خدا و دیگر نفوس در فصول بعد بررسی شده است. در نهایت بقای نفس ناطقه و کیفیت آن و مراتب نفوس در بقا در فصل نهم طرح گردیده است. تاکنون کتاب‌هایی درباره آرای ابن سینا نوشته شده، اما در هریک بخشی از مطالب مربوط به انسان طرح گردیده است و عموماً تنها برای دانشجویان رشته فلسفه قابل استفاده است، اما نویسنده در این کتاب سعی کرده است همه مطالب مربوط به انسان‌شناسی ابن سینا را که نمونه‌ای از انسان‌شناسی فلسفی الهی است، به زبانی قابل فهم برای همه طالبان علم بیان کند. همین امر باعث شده است که گاهی همه دلایل فلسفی یک مسئله مانند تجرد نفس آورده نشود و به‌قدر لازم به آن‌ها پرداخته شود و از دلایلی نیز استفاده شود که فهم آن‌ها به تخصص نیازی نداشته باشد.

امید آنکه خوانندگان عزیز، به‌ویژه کسانی که با اصطلاحات فلسفی آشنایی کافی ندارند، در روان‌تر شدن عبارات و اصطلاحات به نویسنده کمک کنند. خوانندگان محترم می‌توانند دیدگاه‌های خویش را به آدرس پست الکترونیکی این جانب¹ ارسال نمایند. پیشاپیش از بذل توجه و دقتی که می‌فرمایید، سپاسگزارم.

فهیمة شریعتی

عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد

1. Shariati-f@um.ac.ir